

Ut-o-lek

Plan för genomförande av särskilda åtgärder för barn i fem naturreservat i Stockholms län

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Mer lek ute i naturen

Syftet med Ut-o-lek-projektet är att väcka barns nyfikenhet och lust att vistas i naturen. Forskning visar att barn som vistas mycket ute i naturen är friskare, mindre stressade, har bättre motirik, högre koncentrationsförmåga och bättre minne än andra barn. Rolig utevistelse kan också skapa ett ökat intresse för naturen hos barnen och därmed också för samhällets hållbara utveckling.

Ut-o-lek

Länsstyrelsen i Stockholms län avser att genomföra särskilda åtgärder för barn i ett urval av naturreservat i länet genom projektet Ut-o-lek. Syftet med Ut-o-leken är att stimulera barn till mer lek utomhus och att öka barnens intresse för naturen och därmed i förlängningen för samhällets hållbara utveckling.

Åtgärderna kommer att bestå av att Länsstyrelsen tillför anordningar, aktiviteter, information etc. som är särskilt anpassade till barn i åldrarna 4-12 år. För att så många som möjligt ska kunna ta sig ut till Ut-o-lekarna är det viktigt att de utvalda naturreservaten är tillgängliga med kollektivtrafik. De utvalda områdena ska också erbjuda goda förutsättningar för matrast, toalettbesök m.m. för att därigenom vara lämpade för förskolor, skolor och barnfamiljer att besöka och nyttja. För att satsningen ska bli kostnadseffektiv och långsiktig ska de Ut-o-lekarna vara lätta att underhålla och kunna utvecklas över tid.

Projektet genomförs i två steg. I det första steget uppförs en Ut-o-lek som ett pilotprojekt i Angarnssjöängens naturreservat. Efter en utvärdering av genomförandeprocessen samt av hur Ut-o-leken tagits emot av besökare till naturreservatet genomförs Ut-o-lekar i ytterligare fyra naturreservat runt om i länet.

Programmet är framtaget av Mia Olausson och enheten för naturvård och har fastställts av enhetschef Anders Nylén den 15 juli 2011.

” Om jag fick välja så skulle jag vara myrkung för det finns det ingen annan som är ”

Felix, 6 år, funderar

Bakgrund

Både internationell och svensk forskning visar att barn som vistas mycket ute i naturen är friskare, mindre stressade, har bättre motorik, högre koncentrationsförmåga och bättre minne än andra barn. Rolig utevistelse kan också skapa ett ökat intresse för naturen hos barnen och därmed för samhällets hållbara utveckling.

Enligt IPA (Barns rätt till lek), är naturen den bästa lekplatsen. Den är föränderlig och innehåller växter, småkryp, lös material för fantasifull lek m.m. Flera olika studier inom utomhuspedagogiken tar upp ”leknyttorna” förbättrad motorik, varseblivning, rumsuppfattning och balans som viktiga inslag i barnens lek utomhus. Barnen måste både kunna få stoja och få utrymme för ostördhet.

En långsiktigt hållbar lekyta bör enligt IPA omfatta minst 1000 kvm för att begränsa slitaget. Den bör innehålla många olika element för att skapa så goda lekmöjligheter som möjligt utan att lekplatser måste anläggas. Lekytan bör också vara föränderlig och kunna påverkas genom barnens lek och på så sätt stimulera till nyfikenhet och locka till aktivitet. Lekytan byggs under medverkan och påverkan av barnen. Barnen förändrar platsen under sin lek bl. a. genom att bana stigar genom ”djungeln”, genom att ändra vattnets lopp, genom att bygga kojor m.m.

Enligt brittiska organisationen Play England (Design for play: a guide to creating successful play spaces) finns det 10 principer för hur en lyckad lekyta utformas. Kriterierna utgör grunden för att lekytan ska bli inspirerande, rolig och utmanande.

Övergripande beskrivning av Ut-o-lek

Särskilda anpassningar för barn i åldern 4-12 år ska göras i fem naturreservat i Stockholms län. Områdena har valts ut baserat på tillgänglighet, besökstal, och naturtyp. I förutsättningarna ingår att områdena ska vara lätta att ta sig till, helst med kollektivtrafik, och erbjuda goda förutsättningar för lek, matrast och toalettbesök.

10 kriterier för en lyckad lekyta

- är skräddarsydd
- är väl placerad
- använder naturliga element
- möjliggör för en bredd av lekupplevelser
- är tillgänglig för barn med och utan funktionshinder
- tillmötesgår samhällets behov
- tillåter barn i olika åldrar att leka tillsammans
- bygger in möjligheter att uppleva risker och utmaningar
- är hållbara och sköts på lämpligt sätt
- tillåter förändring och vidareutveckling

Projektet ska genomföras i två steg. I ett första steg planeras och genomförs en Ut-o-lek som ett pilotprojekt i Angarnssjöängens naturreservat. Angarnssjöängen uppfyller väl de uppställda kriterierna för utvalda naturområden ovan. Efter att Ut-o-leken är på plats ska genomförandeprocessen utvärderas inför genomförande av Ut-o-lekar i ytterligare fyra områden. Resultatet av pilotprojektet ska också bedömas genom en utvärdering av hur besökare till Angarnssjöängen uppfattar Ut-o-leken.

Fokus i utformningen av Ut-o-lekens anordningar och lekytor ska vara att stimulera olika sinnen och att uppmuntra till fysisk aktivitet för att barnen ska få ut så mycket som möjligt av sitt besök. Ut-o-leken ska ha en tydlig koppling till naturreservatet och vara väl anpassad till den lokala natur- och kulturmiljön. Anpassningarna ska kunna utvecklas över tid, men samtidigt vara enkla att underhålla. Ut-o-lekens olika delar ska vara självinstruerande. Lösningarna ska vara kostnadseffektiva, miljövänliga och tillgängliga, samt kunna fungera året om. När anpassningarna planeras ska tillgänglighet för funktionshindrade barn beaktas.

Syfte

Syftet med Ut-o-lek-projektet är att väcka barns nyfikenhet och lust att vistas i naturen.

Målgrupp

Målgruppen barn i åldern 4-12 år är vald utifrån att positiva upplevelser i naturen måste grundläggas tidigt och att Ut-o-leken ska vara tillgänglig för såväl barnfamiljer som daghem och förskolor samt låg- och mellanstadieskolor.

Ut-o-leken ska i första hand anläggas genom att det utvalda området delas upp i olika delar för barn i olika åldrar inom målgruppen, men att barnen lätt kan röra sig emellan. Lekområden för yngsta barnen respektive de äldre barnen ska ligga i nära anslutning till varandra så att föräldrar eller lärare kan ha uppsikt över hela området.

Mål

Projektets mål är att fler barnfamiljer, dagis och förskolor, samt låg- och mellanstadieskolor ska kunna komma ut och att barnens upptäckarglädje i naturen stimuleras genom besök på Ut-o-lekar i naturreservat.

Effekt mål

- Antalet besökande barn till naturreservatet ökar med 50 % efter att Ut-o-leken uppförts.
- Minst 75 % av besökare (barn och vuxna) till Ut-o-leken är nöjda eller mycket nöjda med dess utformning (anordningar, information etc.) och servicen på platsen.
- Minst 75 % av besökarna till Ut-o-leken (barn och vuxna) anser att Ut-o-leken stimulerar barnens nyfikenhet, upptäckarglädje och lust att vistas i naturen.

Urvalskriterier för områdena

De naturreservat som ingår i satsningen ska utgöra ett representativt urval av länets naturtyper och vara lokaliserade i olika delar av regionen för att alla länsinvånare ska ha möjlighet att nyttja dem. Därför är områdena också utvalda för att de är lättillgängliga med kollektivtrafik, samt erbjuder parkeringsmöjligheter.

För att vara lämpade för daghem, förskolor, skolor och barnfamiljer att besöka och nyttja ska områdena också erbjuda goda förutsättningar för matraster, toalettbesök och att barnen kan röra sig i området utan fara för trafiken. Tillgänglighetsanpassningar för funktionshindrade samt för barnvagnar bör också finnas.

Vilka områden som kommer att bli aktuella för Ut-o-lek fastställs efter att utvärderingen av pilotprojektet i Angarnssjöängens naturreservat slutförts.

Inriktning och utformning

Ut-o-lekarna ska vara av olika karaktär för att stimulera till besök på olika platser i länet. Anpassningarna ska i huvudsak bestå av förstärkning av områdenas natur eller av tillförande av lekredskap som möjliggör nya upptäckter. Fokus ska vara på att utforska djur, växter och kulturmiljöer.

Platsernas egen karaktär ska förstärkas och lyftas fram genom att barnets möte med naturen regisseras. Det kan handla om att skapa titthål för att synliggöra något, att skapa möjligheter att klättra, klänga och krypa, eller att bistå med redskap för nya upptäckter (vattenlek, lappar etc.). Det kan också handla om att ge barnen uppdrag att utföra, såsom att leta efter och hitta spår efter djur eller fundera kring vem som en gång bodde där det idag finns fornlämningar. Alla anpassningar ska knyta an till befintliga natur- och kulturvärden som kan upplevas i naturreservatet och dess omgivning.

För att göra det tydligt för besökaren ska vissa delar alltid finnas på plats på Ut-o-leken för att skapa igenkänningseffekt samt säkerställa att de övergripande målen nås. Utöver dessa grundläggande delar så kan platserna utvecklas fritt.

Följande delar ska alltid finnas:

- Sittytor, kan även kombineras med rastplats, grillplats etc.
- Möjlighet att klättra (t ex klätterdjur, klätterträd, klätterbåt)
- Möjlighet att förändra del av platsen genom lek (t ex kojbygge, dämna vatten, bygga / forma med pinnar och stenar)
- Möjlighet att använda olika sinnen (t ex genom ljud, ljus, dofter – ej allergena)
- Möjlighet att hoppa och balansera

Anpassningarna i respektive område ska tydligt knyta an till platsen som barnet befinner sig på samt nyttja platsens naturliga förutsättningar. Fokus ska genomgående vara på fysisk aktivitet och att använda alla sinnen.

Det är viktigt att lekmöjligheter erbjuds barn inom alla åldrar inom målgruppen samt att åtminstone någon del av området är anpassat för barn med funktionshinder. Säkerhet och ansvar ska alltid beaktas!

Pilotprojekt Angarnssjöängen

Angarnssjöängens naturreservat är utvalt som pilotprojekt eftersom Länsstyrelsen just nu genomför en upprustning av entréområdet i Örsta med bland annat förbättringar av tillgängligheten genom parkeringar, leder, rastmöjligheter m.m. Området är också relativt lätt att ta sig till med kollektivtrafik.

Temat för Ut-o-leken i Angarnssjöängen bör vara fågelsjön med sina betade strandängar samt vikingatidens kulturhistoria. Syftet här är att barnen uppmuntras att lära känna omgivningarna genom lekredskap som knyter an till områdets karaktär såsom fåglar, boskap, runstenar och vikingaskepp.

Ut-o-leken bör placeras nedanför entréplatsen i Örsta eftersom där redan finns en plan gräsbelagd yta som idag används som rastplats. På platsen finns också möjlighet att grilla. Bakom gräsytan finns en trädbeklädd backe. Båda dessa ytor (gräsplan och skog) ska ingå i lekytan. Platsen erbjuder goda förutsättningar för en bra Ut-o-lek.

Angarnssjöängen besöks regelbundet av såväl barnfamiljer som närliggande skolor. Det finns också ett gott samarbete med Vallentuna kommun om skötseln och friluftslivet i reservatet och därmed bör förutsättningarna för att komma i kontakt med daghem, fritidshem och skolor vara goda.

Pilotprojektet bör vara klart att invigas till sommaren 2012 och därefter kunna utvärderas under senhösten (november 2012). Resultatet av utvärderingen ska ge Länsstyrelsen en god uppfattning om förutsättningarna för övriga Ut-o-lekprojekt.

För att Ut-o-lekarna ska bli så kostnadseffektiva som möjligt och därmed möjliga att genomföra med begränsade resurser så bör pilotprojektet utformas så att så många delar som möjligt går att återanvända vid övriga Ut-o-lekar, t ex genom framtagande av koncept som fungerar på flera olika platser.

Information och marknadsföring

För att locka barn och unga ut i naturområdena är det viktigt att förmedla var Ut-o-lekarna finns, både innan besöket och på plats i respektive naturreservat. I framtiden bör det också övervägas om inte webbaserad information och läromedel ska tas fram som barnen kan använda vid datorn hemma eller i skolan för att lära mer och för att ytterligare väcka intresset för naturen. Eventuellt kan även mobilapplikationer tas fram.

Information om vad som finns att göra på respektive plats samt var varje Ut-o-lek finns ska framgå av Länsstyrelsens hemsida. En särskild broschyr som kan delas ut till daghem och skolor, på mässor och konferenser eller placeras ut hos turistbyråer och i naturreservaten ska också tas fram. Information ska också finnas på plats i de aktuella naturreservaten, företrädesvis vid reservatets entréplats. Även om Ut-o-leken ska vara självinstruerande, kan besökaren behöva hjälp för att hitta till platsen.

Förslag till vidareutveckling

Förslag på framtida vidareutveckling är:

- lärarhandledning
- fler pedagogiska inslag knutna till skolans läroplaner
- knyta till sig ett nätverk av skolrepresentanter plus ev. utbildning av dessa
- ta fram appar till mobiltelefoner
- ta fram spel och läromaterial som barnen kan använda hemma eller i skolan för att lära mer.

Genomförande

Projektet genomförs i två steg, där den första delen består av pilotprojektet i Angarnssjöängen och det andra av genomförandet av Ut-o-lek i ytterligare fyra naturreservat i länet.

Resurser

Projektledning cirka 12 arbetsdagar under 2012. Detta innefattar även utvärdering. Stöd av upphandlingsenheten, cirka två arbetsdagar. Pilotprojektet uppskattas kosta totalt 250 000 kr inkl. planering, genomförande och utvärdering.

Tidplan

Detaljerad tidplan tas fram för respektive objekt. En plan för underhåll av Ut-o-lekarna ska tas fram under våren 2013. Utvärdering genomförs cirka en gång vart femte år. Uppföljning genomförs löpande

Finansiering

Ansökan om finansiering för särskilda insatser skickas till Naturvårdsverket inför genomförandet av pilotprojektet 2012. Därefter även för genomförandet av följande projekt. Övrig finansiering består av anslaget för åtgärder för värdefull natur, 1:3.

Upphandling av pilotprojekt (planera utformningen, föreslå anordningar)	September 2011
Planering av Ut-o-leken	Oktober-november 2011
Ansöka om bidrag för särskilda insatser	November 2011
Beslut om genomförande av pilotprojekt	Februari 2012
Upphandling av genomförande av pilotprojekt	Februari 2012
Genomförande av pilotprojekt	Mars-april 2012
Invigning Ut-o-lek Angarnssjöängen	Maj 2012
Utvärdering av Ut-o-lek Angarnssjöängen	Oktober-november 2012
Beslut om vilka fyra områden som ska ingå	December 2012
Upphandling av övriga Ut-o-lek	Februari 2013
Genomförande av övriga Ut-o-lek	Klart senast 2015

*Författare: Mia Olausson, Enheten för naturvård
Foton: Omslag och sidan 2, 4, 7 PetraMy Börjesson, sid 9
Henrik C Andersson.
Utgivningsår: 2011
Diarienummer: 512-25352-2011
Rapporten finns endast som pdf på vår webbplats
www.lansstyrelsen.se/stockholm*

*För mer information kontakta:
Enheten för naturvård, avdelningen för miljö
Länsstyrelsen i Stockholms län
Tfn vxl 08-785 40 00,
E-post: naturvard.stockholm@lansstyrelsen.se*